

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Newsletter

Blízkovýchodní program 5/2009

Říjen 2009

Měsíčník o dění na Blízkém východě

V tomto vydání najdete

Pokrok v jednáních o iránském jaderném programu?

Goldstonova zpráva

Hrozba občanské války ve „Šťastné Arábii“

Irak-Sýria: Návrat k napjatým vztahom

Rozhovor s Frankem Tétartem, šéfredaktorem časopisu Moyen Orient

Minianalýzy

Pokrok v jednáních o iránském jaderném programu?

René Cienciala

Prvního října došlo k „průlomovým jednáním“ mezi zástupci světových velmocí (USA, Spojené království, Francie, Rusko, Čína a Německo, tzv. skupina 5+1) a Íránem. Co ale jednáním předcházelo, co se za nimi skrývá a co od nich lze očekávat?

Koncem léta Írán [zrušil omezení pro inspektory](#) Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE), umožnil jim přístup ke svým jaderným zařízením a souhlasil s rozšířením jejich monitorovacích aktivit. Následně Teherán přistoupil na obnovení jednání se světovými mocnostmi. V polovině září ale lídři USA, Spojeného království a Francie obvinili Írán, že tajně buduje nové jaderné zařízení, což dále rozvířilo debatu kolem toho, že šéf MAAE [Baradej zatajil část zprávy](#) o iránském jaderném programu, podle které již Teherán údajně má potřebné know-how pro výrobu jaderné bomby. Představitelé západních mocností Teherán opakovaně varovali před možností rozšíření sankcí a německá kancléřka dokonce poprvé zmínila [možnost sankcí v oblasti energetiky](#). Naproti tomu Írán několik dní před jednáním se skupinou 5+1 testoval nové rakety krátkého a středního doletu a potvrdil, že buduje [nové podzemní zařízení](#) na obohacování uranu.

V takto rozjitřené atmosféře se 1. října v Ženevě uskutečnila jednání mezi zástupci velmocí a Íránem. Jejich výsledkem je dohoda, že jednání budou pokračovat intenzivněji než dosud. Íránci se též zavázali, že zpřístupní inspektorům MAAE nově budovaný jaderný komplex u Qomu, a souhlasili s rozhovory na téma možnosti obohacování uranu na vyšší úroveň na území jiných států (hovoří se o Francii a Rusku). Všichni účastníci označili ženevská jednání za pozitivní, otázkou ale

zůstává, jaké budou další konkrétní kroky Teheránu. Íránští zástupci trvali na právu své země mít vlastní jaderný program a lze se oprávněně domnívat, že dokud bude Ahmadínežád prezidentem a Chamejní nejvyšším duchovním vůdcem, nebude Írán ochoten a schopen jakýchkoli podstatných ústupků. Bilaterální jednání na vysoké úrovni mezi USA a Íránem, ke kterému došlo na okraj ženevských rozhovorů po letech přerušených diplomatických styků, také může paradoxně posílit Ahmadínežádovu domácí pozici, podlomenou letními nepokoji po prezidentských volbách.

Co tedy lze v následujících měsících očekávat? Podle německé Spolkové zpravodajské služby může mít Teherán, pokud se k tomu odhodlá, [jadernou bombu do šesti měsíců](#), nyní mu chybí už jen funkční nosiče, přičemž komponenty i know-how potřebné pro jejich výrobu prý Íránci pořizují po celém světě, i na Západě. Rovněž [americký zástupce na půdě MAAE oznámil](#), že Írán vlastní nebo v nejbližší době získá dostatek obohaceného uranu pro výrobu atomové bomby. Západ tak může tlačit na zavedení dalších sankcí, což před jednáními veřejně deklarovali všichni významní západní státníci.

Američané též dlouhodobě nevyklučují případný vojenský zásah. Ve stávajícím světle mírného pokroku v jednáních okolo íránského jaderného programu ale nelze očekávat, že by Spojené státy zaútočily preventivně jako první. Americká administrativa je podle všeho spíše připravena nezabránit jednostrannému útoku Izraele na Írán, což v [televizním vystoupení](#) na začátku léta naznačil přímo i americký viceprezident Biden. Izraelci se cítí přímo ohroženi představou jaderně vyzbrojeného Teheránu a dlouhodobě nevěří ujišťováním Íránců, že jejich jaderný program zahrnuje výlučně energetické aktivity. Izraelští vojenská experti věří, že izraelský nálet může zbrojní program Íránu významným způsobem zpomalit; hrozba vojenského řešení tak zůstává nadále ve hře.

Goldstonova zpráva

Irena Kalhousová

Koncem září představila po pěti měsících vyšetřování skupina mezinárodních expertů pod vedením jihoafrického soudce Richarda Goldstona [zprávu OSN](#) k letošnímu lednovému konfliktu v Gaze. Tato zpráva kritizuje oba hlavní aktéry konfliktu - izraelskou armádu a hnutí Hamás. V 575 stránkovém reportu experti na jedné straně uznávají, že palestinským ozbrojencům šlo při ostřelování jižní části Izraele o způsobení ztrát na životech a také o co největší materiální škody. Na straně druhé je Izrael nařčen z toho, že jeho ozbrojené složky použily při zásahu proti palestinským ozbrojencům nepřiměřenou sílu. Zpráva tak obě strany obviňuje z válečných zločinů, ale především se zaměřuje na akce izraelské armády. Nyní je v pravomoci Rady bezpečnosti OSN předat tento případ Mezinárodnímu trestnímu tribunálu v Haagu, který by mohl zahájit stíhání jednotlivých aktérů. Jak se ale dalo očekávat, tato zpráva vyvolala ostré debaty.

Mnozí předně napadají samotný report. Do čela vyšetřující komise byl jmenován soudce židovského původu Richard Goldstone, s cílem předejít tomu, aby zpráva byla označena za antisemitskou. Přesto ale personální obsazení vzbuzuje jisté otázky. [Mnozí](#) experti OSN jsou spolupracovníky Amnesty International (AI) nebo Human Rights Watch (HRW), tedy nevládních organizací, které dlouhodobě obviňují Izrael z porušování lidských práv. Sám Goldstone a dva

další členové vyšetřovací komise podepsali v březnu 2009 [dopis](#) iniciovaný AI, ve kterém “vyjadřují šok nad událostmi v Gaze”.

Další slabostí Goldstonova dokumentu je spoléhání se na svědectví, která byla zdokumentována jinými nevládními organizacemi. Bohužel se již v minulosti mnohokrát ukázalo, že “zaručená” svědectví zdokumentovaná palestinskými, izraelskými či mezinárodními nevládními organizacemi se nakonec ukázala jako nepravdivá. Jakkoliv je nemožné říci, jestli mají častěji pravdu organizace jako AI, HRW, či Palestinian Center for Human Rights, nebo naopak organizace, která se snaží zpětně jejich reporty prověřit ([NGO Monitor](#), [Camera](#), [Honest Reporting](#)), otázka o objektivitě a pravdivosti Goldstonovy zprávy zůstává nezodpovězena.

Je třeba ale dodat, že Goldstonovi lidé neměli při své práci lehkou pozici. Izrael od začátku prohlašoval, že nebude s touto komisí spolupracovat a místo toho, že zahájí vlastní vyšetřování. Po jejím zveřejnění také [mnozí izraelští představitelé](#) vyjádřili ostrý nesouhlas s jejími závěry. Prezident Peres především kritizoval fakt, že zpráva nedělá rozdíly mezi agresory a těmi, kteří se agresi brání. Přes domácí kritiku je ale Goldstonova zpráva v Izraeli čteným dokumentem a Izrael čeká jistá sebereflexe.

Zajímavé bylo přijetí na palestinské straně. Palestinský prezident Abbás se nejprve rozhodl nepožadovat po RB OSN projednávání Goldstonovy zprávy. Důvodem mohl být fakt, že zpráva je kritická také k hnutí Hamás a Abbás nechce její podporou ohrozit jednání o usmíření mezi Fatahem a Hamásem. Dalším důvodem mohl být tlak Obamovy administrativy, která se obává, že Goldstonova zpráva může negativně ovlivnit ochotu Izraele k jednání s Palestinci. A nebo se také spekuluje o tom, že opravdovým důvodem pro Abbásovo jednání byla jeho obava, že pokud by na základě Goldstonovy zprávy začal události v Gaze projednávat soud v Haagu, vyšlo by najevo, že akce izraelské armády proti Hamásu Abbás podporoval. Každopádně Abbásova pozice se tímto [otřásla](#) a proti jeho rozhodnutí ostře protestují nejen představitelé Hamásu, ale i lidé z vlastního Fatahu a dokonce i představitelé izraelských arabských stran Balad a Chadaš. Když také demonstrace Palestinců na Západním břehu začaly nabývat na intenzitě, Abbás se nakonec rozhodl ustoupit a oznámil, že nakonec na projednávání Goldstonovy zprávy trvat bude.

Jaký bude další osud Goldstonovy zprávy je nejasné. Nejde totiž zdaleka jen o Izrael a Palestinu. Tato zpráva se dotýká otázek, které se týkají mnohých jiných západních států, např. jak bojovat proti nestátním aktérům?, jak vést boj proti ozbrojencům ukrytých v civilních zařízeních?, je důležitější zabránit za každou cenu únosu vlastních vojáků, znamená-li to i ohrožení civilistů? To jsou otázky, které jsou aktuální v Gaze, stejně jako v Iráku, či Afghánistánu.

Hrozba občanské války ve „Šťastné Arábii“

Jan Kužvart

V Jemenu (Římany zvaném Arabia Felix) již od roku 2004 s přestávkami probíhá boj centrální vlády s rebely soustředěnými především na severu v provincii Sa'ada u hranic se Saudskou Arábií. Povstalce tvoří příznivci mocné jemenské rodiny al-Húthí, jejíž členové vyznávají šíitský islám podle zajdíjovské právní školy. Povstalci mají také podporu některých místních kmenů a podle

Jemenské vlády a některých expertů přijímají podporu i ze zahraničí od Íránu a libanonského hnutí Hizballáh. Jemenskou vládu naopak podporuje Saudská Arábie a své zájmy v zemi mají také USA.

Válka, která za uplynulá léta stála již několik tisíc životů a v současné době vyhnala z domovů kolem 150 000 uprchlíků, se odehrává stranou pohledu většiny světových médií a její nebezpečnost pro stabilitu Jemenu, Saudské Arábie, Ománu i nedalekých afrických zemí je podceňována většinou světových mocností a organizací.

Současné boje jsou již pátou erupcí násilí a v porovnání s předchozími obdobími bojů v letech 2004, 2005, 2007 a 2008 jde o nejintenzivnější střety provázené nasazením těžkých zbraní, sebevražednými útoky i neúspěšným útokem stovek ozbrojenců na prezidentský palác ve městě Sa'ada ve stejnojmenné provincii.

Konflikt, který započal jako neúspěšná policejní operace s cílem zatknout odbojného náboženského vůdce místních šíitských zajdijů Husajna Badru 'd-Dína al-Húthího, který byl později zabit v boji, se časem rozšířil do dalších severních provincií, zapojil řadu lokálních aktérů a získal na komplexnosti a významu. Hrozí destabilizace Jemenu i Saudské Arábie a Ománu, na jejichž území také žijí šíité, včetně těch zajdijovských. Húthijští povstalci se navíc v posledních letech nábožensky zradikalizovali, možná právě v důsledku vměšování se ze strany íránského režimu či některé jeho frakce.

Húthijští povstalci se snaží prezentovat svůj boj jako válku zajdijovců proti jemenské vládě, která je podporována ortodoxně-sunnitským saudskoarabským režimem. Oficiálním důvodem jejich boje je náboženský a sociální útlak jejich souvěrců ze strany jemenské vlády, který má i své historické kořeny, neboť z řad Zajdijovců pocházela královská dynastie, která Jemenu vládla až do svého krvavého svržení v roce 1962. Proti argumentaci povstalců stojí fakt, že zhruba polovinu jemenského obyvatelstva tvoří právě zajdijovci. Podle šéfredaktora novin Yemen Post Hakima al-Masmariho jsou sice v Jemenu omezovány mnohé etnické a náboženské skupiny, avšak žádná jiná neřeší své problémy ozbrojeným bojem.

Jemen je jednou z nejchudších zemí světa, na arabské poměry má však relativně demokratický politický systém. Vzhledem ke světové ekonomické krizi a domácím konfliktům je nicméně oslaben. V souvislosti s nebezpečně silícím secesionistickým hnutím v jižním Jemenu a opět aktivnějšími buňkami al-Qá'idy je zde riziko, že jemenský stát nebude schopen své problémy udržet pod kontrolou. Trvalé řešení momentálně nejpalčivějšího problému s povstalci na severu zatím není v dohlednu. Případná intervence zvenčí by však situaci jenom zhoršila.

Irak-Sýria: Návrat k napätým vzťahom

Michal Onderčo

19. augusta 2009 otriasla Bagdadom séria výbuchov, ktorá zasiahla budovy ministerstiev zahraničných vecí, financií a školstva. Obeťou týchto explózií nebolo len vyše 100 duší, ale aj sýrsko-iracké vzťahy.

Ťažko povedať, že vzťahy medzi Sýriou a Irakom boli srdečné. Po desaťročiach nepriateľstva medzi sýrskou a irackou vetvou panarabskej strany Baath sa vzťahy medzi krajinami zmenili po americkej invázii v roku 2003. Sýria sa stala najväčším útočiskom irackých utečencov. Vráťane najpodivnejších extrémistických živlov a politickej opozície. Práve úkryt, ktorý Damaskus poskytol pre irackých disidentov, sa stal trňom v oku. USA a Irak dlhodobo tlačili na Sýriu, aby zakročila proti najrôznejším islamistickým silám, ktoré vykonávali teroristické útoky na území Iraku. Irak okrem toho chcel, aby Sýria zakročila aj proti irackým opozičníkom v Damasku.

Tento teroristický útok sa stal vítanou zámienkou pre irackú vládu, aby diplomaticky zaútočila na Sýriu. Prečo? Iracký predseda vlády Núrí Malíkí obvinil Sýriu, že ukrýva páchatel'ov teroristického útoku. Toto obvinenie podložil televíznym priznaním Wissama Kadhima Ibrahima, vysokého policajného úradníka z čias Saddáma Husajna, ktorý obvinil jedného z lídrov irackého Baathu sídliacich v Damasku zo zosnovania útokov. Ďalšie udalosti svižne nasledovali. Malíkí, ktorý bol len deň pred útokom v Damasku na rokovaniach o budúcej spolupráci, stiahol 25. augusta veľvyslanca z Damasku, krok ktorý Sýria opätovala do 24 hodín. V priebehu nasledujúcich dvoch týždňov nasledovala ozaj neprijemná nediplomatická výmena názorov, v ktorej sa neúspešne pokúšali robiť mediátorov Turecko a Egypt. Na sýrske „kurie oko“ stúpil Irak vyhrážkami, že požiadá OSN o ustanovenie tribunálu podobného tomu vyšetrojúcejmu smrť Rafíka Harírího, aby vyšetril bombové útoky. Sýria na túto šarmantnú ponuku kontrolovala vyhrážkou ustanovenia komisie pod vedením OSN na vyšetrenie všetkých zločinov v Iraku od roku 2003. Napriek irackej snahe však nikto na Blízkom východe neverí Malíkího verzii o sýrskej účasti na útoku.

Otázkou teda ostáva – kto bol za útokmi a prečo Malíkí takto zaútočil na Sýriu? Prvá otázka je ťažko zodpovedateľná, ale podľa Juana Colea, amerického profesora a známeho komentátora diania v Iraku, za útokom stáli nacionalistické alebo sunnitské extrémistické skupiny. Tento popis by sedel s tým, že k útokom sa prihlásila iracká vetva Al Kájdy. Odpoveď na druhú otázku je špekulatívna. Marc Lynch ponúka dve možnosti: buď je to výsledok iránskeho tlaku na Irak, aby podkúril zblížovaniu medzi Sýriou, USA a Izraelom; alebo je to výsledok potreby Malíkího zvaliť vinu za útok na niekoho, aby nevyšla najavo jeho osobná neschopnosť zabezpečiť bezpečnosť. Nech je výsledok akýkoľvek, jedno je isté. Prekvapivo, Irak ostal vo svojej snahe osamotený. A čím ďalej, tým viac to vyzerá na poriadnu blamáž.

Rozhovor

Rozhovor s Frankem Tétartem

Michal Onderčo

Rozhovor s Frankom Tétartom, šéfredaktorom časopisu *Moyen Orient* (Stredný východ). Pán Tétart vyučuje geopolitiku a geografiu na Sciences Po v Paríži, na Európskom inštitúte v Ženeve a na Univerzite Paris-I.

Myslíte si, že sa francúzska politika voči krajinám Perzského zálivu zmenila od nástupu Nicolasa Sarkozyho do Elyzejského paláca?

Myslím si, že francúzska zahraničná politika je robená kontinuálne, a to sa týka aj oblasti Zálivu. Vývoj vzťahov s krajinami Zálivu siaha až do tridsiatych rokov. V prvom rade ide o dodávky zbraní,

najmä do Spojených arabských emirátov a samozrejme o oblasť ropy, dávno pred získaním nezávislosti. Na diplomatickej úrovni, dobré vzťahy medzi francúzskymi prezidentami a vládcami krajín Zálivu dopomohli k posilneniu vzťahov. Myslím najmä na Jacqua Chiraca. Sarkozy tieto vzťahy udržal a ešte zlepšil svoje vzťahy najmä s Bahrajnom a Emirátmí, čo umožnilo otvorenie francúzskej vojenskej základne v Abú Dhabí v máji minulého roka. To je významné, v regióne tradične pod anglosaským vplyvom.

Francúzsko je v oblasti Zálivu aktívne v oblastiach techniky, kultúry, politiky či vojenstva. Prečo sa Francúzsko tak angažuje v tejto oblasti?

Myslím si, že v Paríži pochopili, že táto časť sveta, kvôli svojej ekonomickej dynamike a stabilite – krajiny Zálivu tvoria prístav stability v tomto nestabilnom regióne, je regiónom, kde treba investovať a to najmä v tomto období krízy, kedy si krajiny udržiavajú vysokú likviditu vďaka petrodolárom.

Francúzsko sa nedávno rozhodlo založiť vojenskú základňu v Emirátoch. Aké sú výhody pre Francúzsko?

Ak chce mať Francúzsko skutočne globálnu zahraničnú politiku, potom sa nemôže obmedzovať na svoju africkú vyznačenú lúku a hrať úlohu len v sídle Európskej únie. Otvorenie tejto základne plní niekoľko cieľov: podporiť svoje minulé bezpečnostné dohody s Emirátmí, potom odpovedať na novú regionálnu hrozbu, či už pirátstvo alebo vzrast vplyvu Iránu, aj keď to druhé samozrejme z politických dôvodov nie je otvorene deklarované.

Táto časť sveta je od odchodu Angličanov považovaná za americkú zónu vplyvu. Aký je rozdiel medzi politikou USA a Francúzska v tejto časti sveta?

Nemyslím si že je tam nejaký rozdiel, skôr viaceré vplyvov v tom istom strategickom regióne.

Počas prezidentovania Nicolasa Sarkozyho sa Francúzsko znova zblížilo s USA. Aký je vzťah medzi dvomi krajinami v oblasti Zálivu?

Spojené štáty sú partnerom, či už v Európe alebo v oblasti Zálivu. Nemyslím si, že je to iné v tomto regióne.

Louvre plánuje otvoriť pobočku v Abú Dhabí. Aký je politický a kultúrny význam tohoto rozhodnutia? Ide o pokus o protiváhu americkej kultúre?

Ide o veľmi zaujímavý projekt pre Francúzsko, v zmysle know-how z oblasti umení a znalostí, ale tiež v oblasti imidžu. Francúzska kultúra je vysoko vážená v zahraničí, rozvoj kultúrnych vzťahov medzi Francúzskom a krajinami Zálivu je veľmi pozitívny a nakoniec – posilňuje aj diplomatické vzťahy. Sorbonna tiež otvorila svoju univerzitnú pobočku, čo signalizuje že Paríž neprestáva v boji s novými výzvami v oblasti rozširovania znalostí na svetovej úrovni, nielen na národnej úrovni.

Komentované zprávy

Oživení naděje na osvobození Gilada Šalita

Naději na propuštění Gilada Šalita, uneseného před více než 3 lety skupinou palestinských ozbrojenců z vojenské základny u hranice s pásmem Gazy, vzkřísila dohoda, kterou se podařilo vyjednat mezi Izraelem a Hamásem německým a egyptským zprostředkovatelům. V jejím rámci Izrael souhlasil s propuštěním 20 vězněných Palestinců výměnou za videonahrávku izraelského vojáka. Žádná z propuštěných žen se přímo nepodílela na útocích proti Izraelcům a všechny si ve vězení odpykaly již více než dvě třetiny svých trestů. Nejedná se však o žádný průlom ve vyjednávání, ale spíše o gesto, které má především podpořit vzájemnou důvěru před dalšími rozhovory o Šalitově osvobození. Obě strany při vyjednávání narážejí na zásadní neshody. Hamás požaduje za Šalita propuštění stovek Palestinců, z nichž někteří si v Izraeli odpykávají doživotní tresty za násilné protiizraelské útoky. Izrael však odmítá propustit ty, kteří mají podle jeho slov „krev na ruce“. Lze tedy očekávat, že cesta k propuštění izraelského vojáka bude ještě dlouhá.

Konec oficiálního turecko-arménského nepřátelství

Po 96 letech nepřátelství došlo 10. října v Žürichu k podepsání dohody mezi Tureckem a Arménií, která povede k plnému obnovení diplomatických vztahů a otevření turecko-arménských hranic. Podepsání dohody, kterému předcházelo déle než roční jednání zprostředkované Švýcarskem, se však nakonec o několik hodin opozdilo, protože jak arménská, tak turecká strana vyjádřila nespokojenost s obsahem proslovu svého partnera. Američtí diplomaté, taktéž přítomní na ceremonii, museli na poslední chvíli žehlit neshody, které jako již tradičně vypluly na povrch a po téměř jedno století brání usmíření obou zemí.

Předmětem vleklého sporu je neochota Ankary označit vyražďování Arménů na konci 1. světové války za genocidu a omluvit se za ni. Uzavření hranic a omezení obchodu pak následovalo po arménsko-ázerbájdžánském konfliktu o Náhorní Karabach na počátku 90. let. Dohoda mezi oběma zeměmi musí být ještě ratifikována národními parlamenty. I přes výrazný nesouhlas tureckých i arménských nacionalistů by sice ratifikaci teoreticky nemělo nic stát v cestě (vládní strany prosazující dohodu mají v parlamentu většinu), teprve v budoucnu se však ukáže, jsou-li obě země skutečně schopny udělat tlustou čáru za minulostí a pokročit v budování vzájemných vztahů. Například otevření turecko-arménských hranic Ankara pod tlakem Ázerbájdžánu, svého významného spojence, podmiňuje arménským odchodem z Náhorního Karabachu a urovnáním vztahů s Ázerbájdžánem. Zmíněná dohoda tedy představuje pouze první krok z mnoha.

Newsletter vyjadřuje názory autorů. Názory vyjádřené v textu nemusí být nutně stanoviskem Asociace pro mezinárodní otázky.

Vedoucí programu: Irena Kalhousová. Tajemník: Lenka Filípková. Minianalýzy: René Cienčila, Irena Kalhousová, Jan Kužvart, Michal Onderčo. Zpravodajství: Naďa Aliová, Lenka Filípková. Editace: Lenka Filípková, Irena Kalhousová, Jan Kužvart. Grafický návrh: Side2 Šablona: Petr Netuka Sazba: Tomáš Vomáčka. Kontakt na redakci: newsletter.mep@amo.cz

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) Žitná 27, 110 00 Praha 1 Tel/Fax: +420 224 813 460 E-mail: info@amo.cz / www.amo.cz

© Asociace pro mezinárodní otázky 2009
